

Lékař a trestní právo I – proces

Piňos I.

Advokátní kancelář, Praha

Anest. intenziv. Med., 27, 2016, č. 3, s. 177–180

SOUHRN

Článek popisuje důvody pro zahájení trestního stíhání lékaře, předběžné úkony trestního řízení, řízení po zahájení trestního stíhání, úlohu soudních znalců. Zastavení trestního stíhání, odklony. Dále popisuje postup typického trestního procesu, rozhodnutí soudu, řádné a mimořádné opravné prostředky.

KLÍČOVÁ SLOVA

trestní stíhání – trestní řízení – soudní znalec – trestní proces – rozsudek – opravný prostředek

ABSTRACT

Piňos I.: The physician and criminal law I – legal proceedings

The article describes the usual reasons for prosecution in medical cases, stages of prosecution, the role of forensic medical experts, types of alternative modes of prosecution, phases of typical judicial proceeding, judgment and sentence, the appeal process and other remedies.

KEYWORDS

medicolegal – prosecution – expert witness – judicial proceeding – verdict – appeal

Lékaři jsou vesměs slušní lidé a první obsílka od policie, kde jsou zváni k tzv. podání vysvětlení, je obvykle zcela rozhodí. Bohužel v poslední době si zvykli pacienti nebo jejich pozůstalí, kteří touží získat z nemocnic nebo lékařů nějaké peníze, postupovat právě cestou trestního oznámení. Je to totiž podstatně jednodušší. Pokud někdo chce podávat občanskoprávní žalobu, musí si obstarat advokáta, který není zadarmo. Dost často také zaplatit znalecký posudek, náklady na kopii zdravotnické dokumentace apod. Další nebezpečí vzniká, když žalobce ve sporu není úspěšný a vystavuje se riziku, že bude muset uhradit žalované straně také náklady řízení. A to nemusí být malá částka. Po posledním zásahu Ústavního soudu, který zrušil celou vyhlášku, stanovující paušální částky na nákladech řízení, se mohou tyto částky vyšplhat až do výše, která může i značně překonat požadovanou náhradu škody. Zrušená vyhláška totiž měla zabránit zbytečnému protahování sporů, a ochraňovat tak účastníky před náklady za nové a nové právní úkony. Postup Ústavního soudu naopak upřednostnil notorické dlužníky, nebo také oběti formulářových žalob pro nepatrné částky, typicky například nezaplacené regulační

poplatky v nemocnicích nebo pokuty v řádech desítek korun za drobné přestupky. Úprava měla za úkol zamezit zbytečným nákladům řízení v těchto případech. Ovšem dolehla tak na účastníky normálních sporů. Jen pro ilustraci: v nedávném sporu o náhradu škody usmrcením žalobce vzal neuváženě jednostranným úkonem bez porady s advokátem žalobu zpět po čtyřech letech sporu. Žalovaný nárok činil 240 000 Kč a tomuto žalobci byly předepsány v souladu s ustanovením občanského soudního řádu k náhradě náklady řízení protistrany ve výši 315 000 Kč. Učinil tak v náhlém hnutí myslí na špatnou radu jakéhosi samozvaného znalce práva, navíc ve chvíli, kdy byl spor těsně před úspěšným koncem.

Právě z tohoto důvodu podávají dnes často i ve velmi nesmyslných věcech pozůstalí a domnělí či skuteční poškození rovnou trestní oznámení. V tom případě všechny náklady řízení nese stát, to jest znalecké posudky apod. A pokud dojde k obvinění konkrétní osoby, poškozený se k obžalobě připojí s nárokem na náhradu škody. Dost často bývá odkázán se svým nárokem na občanskoprávní řízení. Nicméně zde již má připraveny všechny podklady, a pokud dojde k odsouzení v trestní věci,

občanskoprávní soud je povinen respektovat výsledek tohoto řízení, a poškození tak mají výsledek své pře prakticky jistý.

Postavení lékaře z hlediska trestní odpovědnosti není tak beznadějně, jak bychom si mohli myslet. Z obecného hlediska může trestní řízení být zahájeno na podnět kterékoliv osoby, často to bývají poškození nebo poškození pozůstalí, může to být ale samo zdravotnické zařízení. Zažil jsem i nikoliv vzácné soukromé akce kolegů, dokonce i v případě snahy poukázat na pochybení jiného pro skrytí vlastního zjevného zanedbání. Ještě mám v paměti příklad lékaře ARO, kterému přivezli pacientku z jiného města v témže okrese v hemoragickém šoku a DIC po předčasném odlučování lůžka. Tento lékař usoudil, že hlavní problém pacientky je podchlazení a nechal ji nejdříve uložit do teplé vany a posléze zabalit do termofolie. Po dvě hodiny se nesháněl po žádné krevní náhradě, ani nezavolal porodnické konzilium. Když následně došlo k první zástavě, pacientku z termofolie rozbali, našli tam další množství krve pocházející z dělohy. Pokusy o resuscitaci byly neúspěšné. Tento lékař venku čekající členy rodiny informoval, že pacientka k němu byla přivezena již v beznadějném stavu, že veškerá chyba nastala v předchozím zdravotnickém zařízení. Následně ráno šel osobně na PČR podat trestní oznámení na lékaře původního porodnického oddělení. Následujícího dne aktivně vystoupil ještě primář tamní gynekologie s podrobným písemným rozbořem, co údajně měli udělat a neudělali lékaři z původní porodnice. Svoji roli přitom sehrála skutečnost, že tady mluvíme o době první vlny rušení malých nemocnic. Probíhal tady pochopitelně souboj, která z obou nemocnic přežije.

Věc nakonec skončila docela spravedlivě, totiž odsouzením pro usmrcení z nedbalosti. Bylo prokázáno právě lékaři, který celé trestní stíhání inicioval, a věc se zcela spravedlivě nakonec obrátila proti němu.

Trestní řízení má několik fází. Nepředstavujeme si, že se to odehrává jako v akčním filmu, kdy se rojí uniformovaní policisté a zatýkají osoby, nebo že policisté chodí s notýskem a vyzvídají na svědcích nějaké informace, tak tomu není. Jakékoli úkony musí být přísně zadokumentovány tak, aby nikdo nemohl být alespoň teoreticky poškozen.

První fází jsou tzv. přípravné úkony a úkony neodkladné (zajištění stop atd.). V této fázi jsou různé osoby povolávány na PČR k tzv. podání vysvětlení. Již k podání k vysvětlení má každý občan právo přizvat si právního zástupce. Jeho možnosti v dané věci jsou sice omezené, ale vždy je lepší mít jej s sebou. Zde jsou tázáni na to, co o případu vědí a co by k němu mohli sdělit. Pokud policie usoudí, že je tu alespoň náznak podezření ze spá-

chání trestného činu, vyžádá si obvykle znalecký posudek. Policie většinou užívá individuální znalce, znalecké ústavy poměrně málokdy. Otázka soudních znalců v oboru zdravotnictví je velmi komplikovaná a zvláště v poslední době často diskutovaná v odborných kruzích právnických a se svými názory se připojuje i lékařská komora. Toto téma by vydalo na samostatný článek.

Individuální soudní znalci jsou lidé a jako takový se jeden od druhého velmi liší. Stát se soudním znalcem v některém z odvětví (termín právní, nikoli medicínský) bylo donedávna velmi jednoduché a i v poslední době to není v podstatě žádný problém. Výjimkou tvoří pouze odvětví psychiatrie, o které je enormní zájem, a stavy jsou většinou dlouhodobě přeplněny. Je to proto, že psaní psychiatrických posudků může být docela slušný byznys. Viděl jsem fakturu jedné lékařské fakulty, kde si za poměrně jednoduchý posudek napočítali 84 tis. Kč.

Soudními znalci se tak stávají lékaři neobvykle rozdílné úrovně jak odborné kvalifikace, odborné zkušenosti, tak i morálních kvalit. Tato práce je relativně špatně honorovaná, a proto o ni ne každý jeví zájem. Záleží nesmírně na tom, na kterého znalce ten který případ tak říkajíc dopadne. Jsou znalci, kteří stojí zásadně na ochranářské pozici a snaží se za každou cenu najít argumenty proto, aby příslušného lékaře exkulpovali. Těch je velká většina. Jsou dokonce znalci, kteří se neobávali i publikovat návody na to, jak šikovně zfalšovat dokumentaci a kteří si dokonce udělali ze své znalecké činnosti živnost, kdy se sami sebe inzerují jako součást týmu, který má lékaři pomáhat. V našem případě trestního řízení dostane-li případ do ruky právě takovýto znalec, můžete mluvit o štěstí. Další skupinou jsou znalci, kteří píšou velmi dlouhé posudky, které jsou přeplněny odbornou lékařskou terminologií, které orgány v trestním řízení vůbec nerozumí, a výsledkem je nakonec závěr nejasný a nic neříkající. I toto je pro případ trestního řízení pro lékaře štěstím. Existuje pak skupina znalců, kteří jsou čestní, jsou si vědomi své povinnosti a zároveň jsou dostatečně erudovaní tak, aby psali posudky věcné a přitom srozumitelné a objektivně správné. Pokud si tedy lékař může být jist, že dostal svým povinností, udělal vše tak, jak měl, tak i takový znalec mu může být velkou pomocí. Nakonec je několik málo znalců, kteří jsou z nějakého důvodu zahořklí a své posudky vypracovávají v negativistickém stylu, kdy se naopak snaží na celém případě něco najít, a to něco pak ve svém posudku akcentují. V tom případě je třeba k tomuto posudku vhodným způsobem čelit, nejlépe předložením posudku jiného znalce, který věc zpracuje objektivně. Takový postup nově

zákon výslovně umožňuje a § 110 a) trestního řádu stanoví, že takovému znalci, u kterého si zadala jedna ze stran posudek, musí být poskytnuta stejná součinnost, jako znalci ustanoveného policií nebo soudem a tento posudek je třeba brát jako rovnocenný posudkům ustanovených znalců. Je pravda, že zde existuje stále tendence protistran označovat tyto posudky za napsané na objednávku, zákonný podklad k tomu ale není.

Pokud tedy přijde posudek, který postup podezřelého lékaře označí za non lege artis a popřípadě shledá příčinnou souvislost mezi tímto postupem a tvrzeným následkem (újmou na zdraví nebo smrtí), pak lze očekávat, že policejní orgán zahájí Usnesením trestní stíhání konkrétních osob. V tuto chvíli se procesní postavení dotyčného lékaře či zdravotníka mění z podezřelého na tzv. obviněného. Jedinou výhodou této situace je, že od této chvíle má právní zástupce lékaře (stejně tak jako obviněný) právo nahlížet a činit si poznámky a výpisy z celého tzv. trestního spisu. Dále má právní zástupce právo být přítomen všem úkonům činěným v tomto trestním řízení, to jest zejména výsledku svědků. Jakmile je toto tzv. přípravné řízení ukončeno, může vést ke dvěma závěrům. Za prvé k tzv. zastavení trestního stíhání. To se může stát proto, že skutek, kterého se obviněný dopustil, nebyl shledán trestným činem, tedy nenaplnil znaky, kterými je tento skutek popsán v některém paragrafu zvláštní části trestního zákoníku. Druhá možnost je, že se skutek, který je trestním činem, skutečně stal, ale že jej nespáchal právě obviněný. Situace pro lékaře je vždy výhodnější, jestliže se na příslušném následku podílelo svým konáním více osob a není možno jednoznačně určit, která z těchto osob právě svým jednáním uvedený následek zapříčinila. Existuje právní teorie tzv. řetězení příčin, zabývající se obsáhle touto problematikou. Z tohoto důvodu může být trestní stíhání rovněž zastaveno. V praxi ovšem orgány činné v trestním řízení, to jest policie a státní zastupitelství, vykonávající nad věcí dozor, raději toto rozhodnutí ponechávají na soudu.

V takovém případě je obviněný spolu se svým právním zástupcem vyzván, aby si přišel prostudovat trestní spis před podáním obžaloby. V této chvíli ještě naposledy může obviněný (právní zástupce) podat návrhy na doplnění dokazování, popřípadě návrhy na další postup, což znamená, že většinou se navrhuje, aby trestní stíhání bylo zastaveno. Pokud se tak nestane, věc přebírá státní zástupce a podává na obviněného obžalobu k soudu. Od tohoto okamžiku se dříve obviněný stává obžalovaným.

Jakmile je žaloba doručena soudu, soud může postupovat dvojím způsobem. Tam, kde to zákon připouští – u méně závažných trestních činů, může

soud rozhodnout v tzv. zkráceném řízení, trestním příkazem. Trestní příkaz musí být doručen obžalovanému do vlastních rukou a pak nastávají opět dvě situace. Buďto obžalovaný trestní příkaz přijme a vykoná trest v něm uložený. To bývá velmi často trest veřejně prospěšných prací nebo peněžitý trest apod. Pokud osoba trestním příkazem odsouzená, s tímto nesouhlasí, musí podat k soudu v zákonné lhůtě tzv. odpor. Tento odpor nemusí být nějak zdůvodněn. Trestní příkaz se tím ruší a začíná běžet normální soudní řízení v trestní věci.

Ještě v této fázi lze využít různých forem tzv. odklonu. Odklon znamená například, že věc je předána k vyřízení jiným orgánům, například k přestupkovému správnímu řízení nebo k řízení před orgány profesní samosprávy (v našem případě ČLK). Nebo je zde možnost tzv. narovnání. Narovnání znamená, že obžalovaný se k trestnému činu plně doznal, nahradil poškozenému škodu a poškozený s tím vyslovil souhlas. V tom případě může soud od dalšího řízení upustit. Další možností je tzv. podmíněčně zastavení trestního stíhání v případech, kdy se má za to, že již samotné projednání věci postačí k tomu, aby bylo vyhověno účelům trestního řízení.

V opačném případě je obžaloba doručena obžalovanému k vyjádření a případným návrhům na doplnění dokazování vedle návrhů, které již učinil státní zástupce. Zde je třeba zdůraznit, že současný náhled na trestní soudní řízení, je jakási paralela řízení občanskoprávnímu, čili jakési sporné řízení, kdy na jedné straně stojí zástupce státu – tedy ne již jako dříve prokurátor, ale státní zástupce a na druhé straně jako teoreticky rovnoprávný vůči státní moci, obžalovaný. Co se týče navrhovaného doplnění dokazování, důkazem může být cokoli, co může přispět k objasnění věci. Zejména v našem případě to budou výsledky svědků, znalecké posudky nebo listinné důkazy (zde například lékařské zprávy z jiných zařízení apod.) Vřele doporučuji od samého začátku sjednat si pomoc kvalifikovaného právního zástupce. Často se stává, že lékař osloví své kamarády nebo známé, kteří jsou sice dobrými advokáty v jiných věcech, zde je ale vždy dobré mít k sobě advokáta, který se v medicíně alespoň trochu vyzná. Často se stane, že třeba i po roky probíhající řízení, se nakonec lékař obrátí na advokáta zběhlého v medicínských věcech a opakovaně jsem zažil, že se podaří zdánlivě ztracenou věc zcela obrátit a dosáhnout i po letech dosud nečekaného prošťujícího rozsudku.

Samotné řízení před soudem je u nás velmi formální a nějaká řečnická cvičení ve stylu amerických filmů zásadně u nás nejsou připouštěna. Vše začíná výsledkem obžalovaného, který je vyzván, aby svými slovy celou událost vyličil a vyjádřil

se, zda se cítí vinen nebo nevinen. Obžalovaný má právo výpověď odepřít, a to bez udání důvodů. Má rovněž právo vypovídat jakékoli nepravdy a nemůže být k výpovědi nijak nucen. Má rovněž právo požádat, aby se řízení konalo bez jeho přítomnosti, a to pro každé jednotlivé jednání zvlášť. Následují obvykle výslechy svědků, výslechy znalců a provádění listinných důkazů jejich čtením. Při výslechu svědků a znalců tyto vyslýchá nejdříve soud, posléze má slovo státní zástupce, následně (je-li přítomen) zmocněnec poškozeného (poškozených) a nakonec advokát obžalovaného a teoreticky i obžalovaný sám. Nakonec je dokazování prohlášeno za skončené a je zde dán prostor pro závěrečné řeči všech účastníků v pořadí, jak bylo již řečeno a nakonec ještě poslední slovo obžalovaného. Zde je jediné místo ke zmíněným řečnickým eskapádám. Obecně ale zbytečně dlouhé a mnohomluvné závěrečné řeči nejsou soudy oblíbeny. Ostatně touto řečí se již nic nezmění, protože soud již má svůj názor v tuto chvíli jasný. Následně opouští všichni účastníci i veřejnost soudní síň. Soud se radí a nakonec je vždy opět veřejně vyhlášen rozsudek. Rozsudek obsahuje výrok o vině a výrok o trestu. Rovněž může obsahovat také výrok o náhradě škody poškozenému. Při posuzování viny by měl soud vycházet ze zásady „in dubio pro reo“, tedy v pochybnostech ve prospěch. Jinými slovy vina by měla být prokázána obžalovanému nade vše pochybnost. K podrobnostem právní konstrukce zavinění a trestní odpovědnosti lékaře se vrátíme někdy příště. Pokud tedy není obžalovaný obžaloby zproštěn, ale je uznán vinným trestním činem podle některého z paragrafů trestního zákoníku, je mu vyměřen trest. O otázce trestu existuje celá právní věda a také ustálená judikatura (rozhodnutí vyšších soudů a Ústavního soudu, popřípadě i evropských institucí). V případě medicíny se v naprosté většině jedná o nedbalostní trestné činy, kde se trestní sazba pohybuje sice až k odnětí svobody v délce šesti let, v praxi se však vesměs udělují tresty ve spodní hranici pásma, většinou a často v kombinaci s trestem peněžitým. Výkon trestu odnětí svobody nepřesahující tři roky bývá

zvláště u dosud netrestaných osob tzv. podmíněně odložen na zkušební lhůtu. Pokud je v tuto chvíli již odsouzený po celou dobu této zkušební lhůty bezúhonný, rozhodne soud o tom, že se tzv. osvědčil a nadále se na něj hledí, jakoby trestán nikdy nebyl.

Pokud některá ze stran není s rozhodnutím soudu spokojena, je jí ponechána lhůta na podání odvolání. Odvolat se může státní zástupce a to činí většinou v neprospěch, ale zcela výjimečně i ve prospěch obžalovaného, odvolat se může i zmocněnec poškozených, respektive poškozený. Ten ale nikoli o výroku o vině či trestu, ale pouze do výroku o náhradě škody. Samozřejmě, že odvolat se může také obžalovaný. Zde je nutno zdůraznit, že existuje zákaz „reformatio in peius“, což v praxi znamená, že pouze na základě svého vlastního odvolání nemůže být odvolacím soudem vynesen přísnější trest než ten, který byl původně udělen. To může být pouze na základě odvolání státního zástupce v neprospěch obžalovaného. Pokud odvolací soud rozsudek prvního stupně potvrdí, trestní řízení je tím pravomocně skončeno.

Existují ještě tzv. mimořádné opravné prostředky, tím je zejména dovolání, návrh na obnovu řízení a stížnost pro porušení zákona. A jako ultimum refugium ještě i ústavní stížnost. Tato řízení však nemají odkladný účinek.

Závěrem je nutno zdůraznit, že i zahájení trestního stíhání ještě neznámá, že vše skončí pravomocným odsouzením a že je třeba včas využít za pomoci vhodného advokáta všech dostupných právních prostředků k tomu, aby se trestnímu řízení úspěšně čelilo a že toto konání bývá často úspěšné.

Adresa pro korespondenci:

Mgr. MUDr. Igor Piňos, CSc.

Široká 6

110 00 Praha 1-Josefov

www.pinos.biz